

NURİ PAKDİL

Direnış Hattında Bir Devrimci

Âtıf Bedir

inceleme

Âtîf Bedir [Abdurrahman Başpınar]: 1965 yılında K. Maraş'ın Suluyayla Köyü'nde doğdu. İlköğrenimini aynı köyde, ortaöğrenimini K. Maraş Lisesinde tamamladı. A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini bitirdi. TRT'de çalıştı. İlk şiir ve yazıları lisede okuduğu yıllarda K. Maraş'ta yerel gazete ve dergilerde yayımlandı. Yazı ve şiirleri 1982 yılından itibaren *Edebiyat, Mavera, Hece, İkindiyazuları, Kayıtlar, Türk Dili, Edebiyat Ortamı* dergilerinde yer aldı.

Yayımlanmış Kitapları:

Ateş Salâları (Şiir, Hece Yayınları, 1997)

Rûzgârın Dili Lâl (Şiir, Hece Yayınları, 2010)

Yarasını Saklayan Şehirler (Gezi-Anlatı, Cümle Yayınları, 2015)

Gökyüzünde Arıcık Kuşları (Anı, Cümle Yayınları, 2015)

Har (Şiir, Hece Yayınları, 2017)

NURİ PAKDİL
DİRENİŞ HATTINDA BİR DEVRİMCİ

Âtîf Bedir

Hece Yayınları: 563

İnceleme

©Hece Yayınları

Editör

İbrahim Demirci

Birinci Basım

Ocak 2020

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-52-1

Baskı

www.dumat.com.tr

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/

Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

Sunuş /	9
Hayat Hikâyesi /	19
Düşler Ülkesi: Çocukluk ve Anne /	33
Nuri Pakdil'in Önerisi /	41
Edebiyat Dergisi: Eylemin Merkez Üssü /	51
Sanat ve Edebiyatla Tutuşacak Büyük Ateş /	97
Batılılaşma/Yabancılaşma /	109
Yerli Edebiyat, Yerli Düşünce, Evrensel Bakış /	117
Öğretisel Duruş: "Ciddi Yanış Daima Destansıdır" /	123
Uygarlık Bilinci /	151
Tanrı Düşüncesi /	157
Osmanlı Devleti ve Ortadoğu'ya Bakış /	163
Kudüs: Bir Şehre Sevdalanmak /	171
Cezayir Afrika Demektir /	179
"Yazmak Uzun Bir Yürüyüşe Çıkmaktır" /	185
"Kitap Okumadan Meydan Okuyamazsınız" /	197
"Tanrı Tiyatroya Girecek" /	207
Her Yere Serpilen Tohumlar: Mektuplar /	219
Yazarın Bir Günü /	225
Dilin Ötesi /	231
Sükût: Sesin Koyu Düşmesidir /	239
Yol ve Yolculuk Düşüncesi /	247
Otel Odaları /	255
Beslenme Bilinci /	265
Aşk: Trende Bir Çift Üzüm Göz /	271
Son Sözler: Nuri Pakdil Bize Ne Söyledi? /	285

KAYNAKÇA / 291

DİZİN / 301

Şehrin öbür ucundan bir adam koşarak geldi ve şöyle dedi:

“Ey kavmim! Bu elçilere uyun.”

Kur’an-ı Kerim, Yasin/20

Kasdım budur şehre girem feryâd u figan koparam

Yunus Emre

*Doğrul: her eylem gibi, bu da denemeyi gerektiriyor: doğrulmayı dene
sürekli + ayakta: eğilmeden puta: eşyaya: ebedi olan salt Tanrı’dır, İNSAN!*

*O ses var ya o ses, çivilerle kapatılmış ağızımızdaki o ses, şimdi duruşumuzun
yere düşen gölgesi yâni, ülkede koşmaya başlayacaktır; bütün Ortadoğu’da da;
Avrupa hazır kuta; ne Afrika uzak, ne Amerika (öteki ‘iki’ de).*

Nuri Pakdil

SUNUŞ

*Namlusu hep sıcak silah
Kurşunu aşk
Tüm zamanların içinde akan
Uğultulu ırmak
Arif Ay*

Nuri Pakdil, 1930'lu yılların Türkiye'sinde doğmuş; yaşadığı çağa tanıklık ederek, sanat-edebiyat savaşımını İslam siperinden vermiş, kendisini 'Müslüman Devrimci' olarak tanımlamış yazar, şair ve düşünce adamıdır. Seksen beş yıllık ömrüne kırktan fazla kitap sığdırmış; Türk edebiyatında yerli düşüncenin savunuculuğunu yapmış, 1969-1985 yılları arasında *Edebiyat* dergisini çıkararak, bir edebiyat okulu işlevi gören dergisinde sayısız öğrenci yetiştirmiş bir entelektüeldir. Tüm hayatı boyunca ömrünü tek bir ideale adanmış ve bu idealden tek bir gün dahi ödün vermemiş bir Müslümandır. Bu ideal ise edebiyatın imkânlarını kullanarak inandığı İslami düşünceyi anlatmaktır. "Öğreti" olarak adlandırdığı bu düşüncesini anlatmanın en iyi yolunun yazmak olduğuna inanmış, ömrünün sonuna kadar şiir, deneme, tiyatro, günlük, mektup türünde kitaplar yazmış, çeviriler yapmıştır.

Peki, Pakdil'in tüm bu çabaları olup biterken, düşünceleri okurda gerçek yankısını bulmuş mudur? Bu soruya ne yazık ki evet cevabını veremiyoruz. Türkiye'de Pakdil'in düşüncelerinin

ve edebiyat eyleminin yeterince anlaşılmadığı ve karşılığını bulmadığı kanısındayız. İki binli yıllarda bir televizyon dizisi sayesinde geniş kitleler tarafından tanınır hâle gelmesi ve popüler kültürün bir parçasına dönüştürülme çabaları kitaplarına olan ilgiyi artırsa da ne yazık ki onun düşüncelerini perdelemiş, onu sadece lisede okul dergisi çıkarmaya çalışan bir öğrenci olarak tanıtmıştır.

Elinizdeki kitapta yapabildiğimiz kadarıyla Pakdil'in ne dediğini anlamaya, onun düşünsel ve entelektüel duruşunun bize ne önerdiğini kavramaya çalıştık. Çabamız, bir yazar, şair ve düşünür olarak Pakdil'in ne yapmak istediğini; düşünce ve edebiyat dünyasındaki yankılarını, kendi anladığımız ve tanıklığımız kadarıyla okura aktarma girişimidir. Pakdil'in yazdığı ve çevirisini yaptığı kırktan fazla kitap, çıkardığı dergi, hakkında yapılan sempozyumlar, kendisiyle uzun yıllar birlikte olmuş insanların yazdıkları, günlükler, söyleşiler, dergi ve gazete yazıları Pakdil'le ilgili derli toplu birçok çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışma Pakdil'i anlamaya ve anlatmaya yönelik mütevazı bir katkı sunma girişimidir. Batılı ülkelerde, Pakdil'le kıyaslanamayacak çok sayıda yazar için, kütüphaneler dolusu yapılan çalışmaları düşünürsek, bu tür çalışmaların artarak devamının gelmesini temenni etmek durumundayız.

Bu çalışmaya karar vermenin de ayrı bir öyküsü var. Ankara'da yeni açılan büyük bir kitabevini gezerken, bazı yazarlar için ayrılan bölümler dikkatimizi çekmişti. Yazar bölümlerinde, o yazarın kitapları ve yazar hakkında başka yazarlar tarafından yazılan kitaplar yer alıyordu. Kitabevinde Pakdil için ayrılan bölümde, yazarın kitapları dışında onunla ilgili yazılmış tek bir kitap bile yoktu. Çok daha önemsiz yazarlar hakkında üç-beş kitap olduğu hâlde Pakdil üzerine bir çalışmanın bulunmayışı elinizdeki çalışmayı yapmaya karar vermemize neden olan başka bir etmen oldu. Çünkü Pakdil, Türkiye'nin son seksen yılına tanıklık etmiş, en önemli

Müslüman aydın ve düşünürlerden biridir. Onun kendisinden öncekilerden devraldığı, Türkiye'deki İslami düşünceye (özellikle edebiyat alanında) yaptığı katkı, bu düşünceye sahip daha birçok yazarın yetişmesi için verdiği çaba yadsınamaz. Böyle bir yazarın Türkiye'de Batılılaşma/yabancılaşmaya karşı geliştirdiği 'yerli düşünce' kavramı konusunda bitmek tükenmek bilmez ısrarının böyle bir çalışmayı fazlasıyla hak ettiği kanaatindeyiz.

Pakdil'in duruşunu anlatmaya çalışırken, bu duruşu net çizgilerle ortaya çıkaracak temel argümanın, onun düşünceleri ve yaşama biçimi olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. O, edebiyat adamı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir düşünürdür. Mesleğiniz ne? Sorusuna "düşünmek", diye cevap verecek kadar düşünmeyi temel ilkelerden biri edinen, gündelik yaşamında düşünme saatleri olan, insanlara da bunu öğütleyen ve "Sayın insan bir dakika düşünmez misiniz?" diye soran bir yazardır.

Kitabı yazma süreci de ayrıca üzerinde birkaç cümle etmeyi gerektiriyor. Yapmaya çalıştığımız âdeta bir kazı çalışması gibiydi. Çalışmayı yaparken arkeologların yaptığı kazı gibi asıl esere zarar vermemek gerekiyordu. Bir diğer konu ise kazının öncelikle izinli bir kazı olması gerekiyordu. Alınması gereken izin, bu tür çalışma yapan herkes için bir zorunluluk olmasa da benim için zorunluktuktu. Daha doğrusu izin almanın ötesinde, hem böyle bir çalışmadan Pakdil'i haberdar etmek hem de onun hayır duasını almak istedim. 2018 yılının temmuz ayında Rasim Özdenören ve daha birkaç kişinin bulunduğu bir ortamda, böyle bir kitap yazma düşüncem olduğunu Nuri Ağabey'e söyledim. "Çok iyi olur sayın Bedir. Sormak istediğiniz bir şey olursa, ne zaman istersen konuşabiliriz" dedi. Böylece Rasim ağabeyin ve konuşmayı işiten diğer konukların şahitliğinde izni almış olduk.

Şimdi gelelim kazı çalışmasına. Hiç kuşkusuz kitapta yer

alan bilgiler yazarın kitaplarında ve yazar hakkında yapılan diğer çalışmalarda kronolojik sırasıyla, açık açık yer alan bilgiler değildi. Yararlandığımız kaynaklar, düşünceler, hatıralar, öncelikle Pakdil'in yazdığı kitaplarda, Pakdil üzerine yapılan diğer çalışmalarda, dergilerin hazırladığı özel sayılarda, hakkın-da yapılan sempozyum bildirilerinde, gazetelerde, dergilerde, hakkında yapılan belgesellerde, kendisiyle yapılan söyleşi, panel ve açık oturumlarda dağınık hâlde yer alıyordu. Okumalardan, araştırmalardan, tanıklıklardan ve görüşmelerden damıtılan sözler, renkler, çizgiler bir araya gelerek *Direnış Hattında Bir Devrimci*'yi ortaya çıkarmış oldu. Ayrıca taradığımız kaynaklardan aldığımız her bir cümlenin alıntılındığı kaynak da belirtildi. Bu durum çalışmamızı akademik bir çehreye büründürse de dipnotların ve kaynakların belirtilmesi alıntı yaptığımız eser sahiplerine haksızlık etmemek için kaçınılmaz oldu.

Pakdil'i ifade edecek bir yığın kavram ve kelime bulmak mümkündür. Kelimelerden ilki belki de en uygun olanı 'Çelik Adam'dır. Söz konusu ifade, Pakdil'in kendisi tarafından kullanılmıştır. "Çelik adam; kahramanın adı, bakalım nereye kadar gidecek?" sorusunu kendisine sormuştur Pakdil. 'Çelik Adam'lık yolda yürürken yürüyüşün ahengini bozacak, tökezletecek, herhangi bir şekilde çıkarılacak her türlü engeli umursamadan yürümeye devam etmek demektir. Yürüyüşte tek başına kalınsa bile öylece devam etmek ve bu yürüyüş sırasında "yeryüzünün hâinden devamlı müteessir olmakla görevlendirilmiş" gibi düşünmektir. Onun en büyük özelliği, sarsılmaz bir Tanrı inancı ve Büyük Önder Hz. Muhammed'e olan bağlılığıdır. Birçok düşünürün zihnini meşgul eden, onları inanç krizine sokan sorunu o, daha çocukken çözmüştür. "İnsan ya Tanrı'dan yanadır ya da Tanrı'ya karşıdır." Ona göre, üçüncü bir yol yoktur. Seçimini böylesine keskin bir bilinçle yapmıştır. O tam bir mustarıptır. Onun hayatı, yaşadığı ıstırabın hangi derinliklere indiğini, onu hangi uç noktalarda dolaştırdığını

ortaya koyar. O, sarsılmaz inancının gereği olarak yeryüzünde bulunma nedenimiz olarak Tanrı'ya verdiğimiz sözü görmekte, bu sözü görmekte, bu sözü çiğnediğimizi düşünmekte ve bunun için insanlık adına ıstırap duymaktadır.

Yol arkadaşlarından Ali Göçer, Pakdil'in hayatına yön veren tarihsel bakışını ikiye ayırır: "İlki, insanın yaratılışından sonra yeryüzüne sürgünlüğü ile başlayan ve çoğunlukla Nebevi kaynaklı olayların biçimlendirdiği tarihsel birikimdir. Öteki ise Nuri Pakdil'in bizzat kendi bedeninde ve beyninde yaşadığı ya da aile çevresinin ve kendi yaşadığı zamanın biçimlendirdiği ve içinde cadı kazanı gibi kaynayıp duran çelişkilerin, çatışmaların, sanıların, yankıların oluşturduğu bir kişisel serüven ve kişisel birikimdir." (Hece 18)

Nuri Pakdil üzerine konuşan, yazan ve fikir üretenlerin görüş birliğine vardıkları konulardan biri, onun yol gösterici bir edebiyat adamı ve düşünür olduğudur. Olağan zamanlarda bunun pek bir önemi olmasa da istikametini kaybetmiş toplumlar için yol ve istikamet gösterici işaretçilere her zaman ihtiyaç olmuştur. Kuşkusuz toplumların karşısına zaman zaman yanlış yolu gösteren işaretçiler de çıkmıştır. Pakdil insanlara 'doğru yol'u (sırat-ı müstakim) işaret eden bir düşünce adamıdır. Onun işaret ettiği yolun 'doğru yol' olduğunun sağlamasını yapmak çok kolaydır. O, asırlarca içinde yoğrulduğu İslam uygarlığı zemininden son iki yüz yıldır dıştan ve içten gelen tepeden bir kurgu ile farklı taraflara yönlendirilmiş ve savrulmuş toplumu tekrar aynı yola çağırılmaktadır. Davet edilen yolun haritası ve kılavuzu, son kitap, Kur'an-ı Kerim; işaretçisi ve önderi, son Elçi Hz. Muhammed'dir (selam onun üzerine olsun). Pakdil, Batılılaştırılmış yazarlar gibi toplumun yönünü değiştirmeyi değil, 'ana yol göstericisi' olmayı seçmiş bir yazardır. Çağrısını yaparken de geriye dönüşü değil, özünü geçmişten alan, son derece devrimci ve yenilikçi bir gelecek öngörmektedir.

Akif Emre, bir ‘yön gösterici’ olarak Pakdil’in bu özelliğini şöyle anlatır: “Nuri Pakdil çeyrek yüzyılı aşkın yazı hayatında sürekli bir pusula gibi bir *yön* gösterdi. Bir toplumun hafızasının tazelenmesinde, tarihle hesaplaşmasında, bilincinin yeniden inşa edilmesinde sanatçılara düşen görevin somut ifadesini görmek, sıcak temasa geçmek istiyorsanız onun coşkulu, uyarıcı, evrensel diliyle bağ kurmanız gerekir. Tüm entelektüel ürünlerinde, satırlara döktüğü yazılarında kaleminin bir pusula gibi sürekli bir ‘yöne’ işaret edişine, mekân fikrinin işlenişine tanık olduk.” (*Hece*, 22)

Ahmet Özalp ise Pakdil’i, “anayol gösterici bir usta” olarak tanımladıktan sonra, onun eyleminin “uzun bir yürüyüş” olduğunu; Pakdil’in yol göstericiliğini yazdıklarıyla ve *Edebiyat* dergisiyle yapmaya çalıştığını belirtir. “Bu yürüyüşte, egemen renk olan mavi, göksel olanı, Tanrısal olanı simgelemektedir. Kurtarıcı bir yürüyüş, ancak Tanrısal ilkelerle ve bu ilkelere ödünsüz bağlanmakla, biatla yapılabilir. Tayin edici tek ölçü “Biat” olduğuna göre, yapılacak ilk iş de insanları yeniden biat bilincine kavuşturmaktır. Yani, Tanrı öğretisine tam inanış ve bağlanışa. Bu yürüyüşte taşınan tek silah kitaptır. Eylemin devinim gücünü, dönüştürücü gücünü kitap oluşturmaktadır.” (*Anayol Göstericisi...* 20)

Pakdil, yaşadığı çağ yüzünden gece yarıları uykusu kaçan adamdır. “Biri, kimseyi iplemeden duruyorsa, o toplum mutlaka sarsılır.” diye düşünen adamdır. Aslında bu ‘biri’ önce Pakdil’in kendisidir. “O, sağına ve soluna bakmadan, arkasına bakmayı aklına bile getirmeden ‘biri’ olarak kendisini görmektedir zaten. Kimseyi iplemeden dik durma eylemini kendisi yapar öncelikle.” (Sert, *Edebiyat Eylemi* 192) Bu duruş sanki Üstad Necip Fazıl’ın sorusuna, sözü yere düşürmeden erken verilmiş bir cevap gibidir. Pakdil sağına, soluna ve arkasına bakmadan ‘ben varım’ diyen adamdır.

Pakdil’in yazdıklarından ve onun üzerine yazılanlardan

yola çıkarak Pakdil'i anlamanın ve anlatmanın zorluğunun farkındayım. Böyle bir girişimde bulunurken başlangıçta kolay olacağını düşündüm ama ilerledikçe ne denli zor ve çetrefilli bir işe giriştiğimi de görmüş bulundum. Pakdil'in yazdıklarını bölük pörçük okumak, onu kulaktan dolma şehir efsaneleri ile tanımaya çalışmak, handikapları olan, oldukça zor bir çabadır.

Pakdil'le karşılaşan insan ya bir daha onun yanına uğramaz ya da ona bağlanır. "Nuri Pakdil'in sizin hayatınıza etkisi, bir gök taşının dünyaya çarpmasıyla oluşan etkiye eşdeğerdir. Müthiş biçimde sarsılırsınız, derin bir oyuk açılır içinizde. Hiçbir şey asla eskisi gibi olmaz. Kendinize gelmeniz zaman alır doğal olarak. Kendinize geldiğinizde mutlaka, armağanlara kavuştuğunuzu hissedersiniz. Varoluşunuzu derinden duyumsar, iyi ki Nuri Pakdil gibi birisi var aramızda, dersiniz. Güçlü ve güvende hissedersiniz kendinizi." (Aslan 281) Bu sözler uzun yıllar Pakdil'in yanında bulunmuş birine ait olsa da onunla karşılaşan birçok insanın ortak duygusudur aynı zamanda.

Pakdil zor olanı seçen adamdır. Sanki hayatı kendisini sınamakla geçmiştir. Karşısına çıkan zorluklara ve engellere bakarken, yanımda kimse olmasa da ben bunun üstesinden gelebilirim diye düşünmüştür. İstanbul'u çok sevmesine rağmen Ankara'da yaşamayı seçmesi böyle bir seçimdir. Sanki kendisine İstanbul'a hasret cezası vermiş gibidir. Sessizliği sever ama uzun yıllar, Ankara'nın en gürültülü caddelerinin birinde yer alan bir otelde kalmıştır. Bu seçim biraz da 'Çelik Adam'ın yaşama direncini artırma ve test etme deneyleridir. Çünkü o sınırları sonuna kadar zorlamayı seven adamdır. Bunları yaparken (örneğin Ankara'da yaşamayı seçerken) "Bakalım İstanbul hasretine ne kadar dayanabileceğim?" ya da sanki, "Hem bir otel hayatına hem de gürültüye ne kadar dayanabilirim?" diye düşünmektedir. Bunları, farklı yöntemler kullanarak çeliğin mukavemetini test etmeye de benzetebiliriz.